

Лутава С. *Метафоризація як шлях творення семантики локусів на позначення віртуального простору сну* // *Лінгвостилістичні студії. 2018. Вип. 8. С. 181–191.*

Lutava S. *Metaphorization as a Means of Creating Semantic Fields of the Loci on the Denomination of the Virtual Space of Sleep* // *Lingvostilistični studii. 2018. Iss. 8. P. 181–191.*

УДК 811.161.2.374

МЕТАФОРИЗАЦІЯ ЯК ШЛЯХ ТВОРЕННЯ СЕМАНТИКИ ЛОКУСІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВІРТУАЛЬНОГО ПРОСТОРУ СНУ

Світлана Лутава

Академія праці, соціальних відносин і туризму

У статті з'ясовано та проаналізовано причини метафоричності й різноманітності лексем на позначення віртуального простору сну в художньому стилі сучасної української літературної мови, специфічні саме для цих номінацій; досліджено семантичні процеси метафоризації в номінаціях просторових об'єктів оніричної віртуальності на прикладах із художніх українськомовних текстів; виявлено специфіку основних напрямків метафоризації в цій лексиці, семантика якої залежить від характеру твору і художнього задуму, мети та стилю автора: зв'язок з українською традиційною народною культурою та національними архетипами, символікою може бути більш виражений або лише частково (паралельно з художніми переосмисленнями) чи й зовсім відсутній (на користь художності); встановлено продуктивність метафори як виду семантичної деривації в цьому виді локусів, окреслено перспективи подальшого вивчення семантичних процесів цієї групи слів в українській семасіології

Ключові слова: метафоризація, лексична семантика, локус, оніричний віртуальний простір.

Вступ. Метафоризація – один із найпродуктивніших способів творення лексики, лексичних значень у сучасній українській літературній мові. Метафора як один із видів семантичних змін поповнює лексичний склад мови шляхом образних переосмислень уже наявних номінацій [7; 8]. Така ж сама семантична трансформація, на думку дослідників, притаманна й номінаціям віртуальності. Проблема вивчення локусів (номінацій на позначення місця і простору) ірреальності все частіше розглядають у сучасному мовознавстві [3; 4; 11]. Адже в житті людини ірреальність займає дедалі більше місця, тому в науковців з'являється значний інтерес до її всебічного дослідження. У нашій розвідці розглянемо номінації на позначення простору у віртуальності сну та спробуємо з'ясувати особливості метафоризації в цих локусах на прикладах із художніх українськомовних текстів. На думку В. М. Телії, метафора як мовний процес безпосередньо пов'язана з фактором людини. Завдяки їй у лексиці відображено національно-культурне багатство суспільства, яке накопичувалося протягом його історичного розвитку [8, с. 173].

У можливості простежити семантичний процес метафоризації в лексемах, що позначають віртуальний оніричний простір (сну) в сучасній українській літературній мові, полягає новизна та актуальність нашого дослідження.

Проблему реалізації віртуальності в мові у когнітивному аспекті вивчали Н. Г. Брагіна, О. С. Колесник, Т. М. Нікульшина, Т. В. Цив'ян та ін. [2; 3; 4; 11]. У працях цих лінгвістів висвітлено різні властивості зазначеного явища, на основі яких робимо узагальнення щодо специфіки віртуальності. Передусім це відсутність характеристик справжнього, матеріальності в сутності позначуваних об'єктів. Це світ, який існує у свідомості людини паралельно до існування вербалізованої дійсності, має тісний зв'язок з нею та в принципово важливих рисах копіює її просторову структуру. Через нього людина намагається пізнати, освоїти, а іноді підкорити те, що не може зрозуміти через безпосередній контактний досвід. Віртуальний простір перетинається з об'єктивною реальністю в точці внутрішнього світу людини й тому абсолютно в усьому має антропоцентричний характер. Метафоричність притаманна лексиці, що позначає такий простір [11].

Майже не висвітлено проблему реалізації оніричного віртуального простору в сучасній українській літературній мові. Наприклад, О. А. Ткаченко в крослінгвістичному аспекті вивчала номінацію в різних ракурсах сновидіння в українській, англійській та латинській лінгвокультурах. Серед семантичних груп, які вона виокремлює, лише лексика на позначення місця для спання репрезентує семантику простору. Дослідниця аналізує вживання лексики на позначення сну в художніх текстах трьох культур, доводить тотожність її семантики і відзначає, що природа оніричної лексики цих лінгвокультур відповідає світогляду їхніх представників у різні часи [9], а отже, вказує на зв'язок між простором сну та простором культури, суспільства. З огляду на вищезазначене можемо констатувати, що в українській класичній лексичній семасіології нема досліджень про номінації на позначення просторових об'єктів оніричної віртуальності. Виокремлення цієї групи лексем, як бачимо, передбачає ширше розуміння терміна «онірична лексика» (що зумовлено описом і сприйняттям сну як особливого віртуального простору зі своєю специфікою).

У мовознавстві проблему семантичних змін у лексиці досліджували Л. А. Булаховський, В. С. Ващенко, В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, Л. А. Лисиченко, Д. М. Шмельов, Ю. Д. Апресян, В. М. Телія, І. А. Самойлова, Н. П. Тропіна та ін. О. О. Тараненко вважає, що переносне значення слова (метафоричне) виникає внаслідок мовного розвитку та переосмислення людиною своїх поглядів на факти дійсності [7, с. 307]. Він розглядає метафору як «семантичний процес, за якого форма мовної одиниці або оформлення мовної категорії переноситься від одного референта до іншого на основі тієї чи тієї їхньої подібності, що відображена у свідомості

мовця» [6, с. 108]. На думку Д. Н. Шмельова, це явище полягає в перенесенні найменування певного предмета або явища на інший предмет або явище на основі їхньої подібності (за формою, зовнішнім виглядом, розташуванням та ін.) [12, с. 94]. Дослідник вважає, що в процесі метафоризації «один предмет (явище) уподібнюється до іншого», і образність такої номінації в різних випадках виявляється по-різному [12, с. 94]. Науковець розрізняє індивідуальні та мовні метафори. Їхні переносні значення по-різному закріплюються за словом. Мовна метафора стійка та більш уживана в мовленні і має значення, близьке до первинного. Цей вид семантичних змін передусім стосується лексики, що пов'язана зі знаковими в певний час для суспільства явищами. За основу для таких образних перенесень мовці зазвичай обирають номінації важливих для соціуму реалій [12, с. 94–95]. Серед видів семантичних змін метафору розглядає Н. П. Тропіна [10, с. 116–126]. В. М. Русанівський щодо метафори висловлював думку про те, що нова номінація виникає внаслідок порівняння предметів та явищ за певною ознакою, тому саме ця ознака стає внутрішньою формою нового значення [5, с. 91]. У такий спосіб метафора зумовлює емотивність утвореного значення [5, с. 92]. Але коли слово втрачає свою образність, воно деметафоризується та стає матеріалом для нових семантичних процесів [5, с. 94].

Отже, загалом спостерігаємо єдність поглядів дослідників на явище метафори як процесу та результату семантичних змін. Тому за теоретичну основу для нашої статті обираємо підходи В. М. Русанівського, Д. Н. Шмельова, О. О. Тараненка. Згідно з ними метафорою називаємо вид семантичної зміни, внаслідок якої форма лексичної одиниці переноситься від одного референта до іншого на основі тієї чи тієї їхньої подібності. Ознака, на основі якої здійснюється порівняння, стає мотивувальною ознакою нового значення. Умова метафоризації полягає в образності вторинного значення, яка з часом може бути втрачена. Цей вид семантичної зміни зумовлює збільшення кількості лексичних значень у структурі багатозначного слова або стає причиною появи омонімів.

Отже, об'єктом дослідження є номінації на позначення віртуального оніричного простору сучасної української літературної мови, а предметом – реалізація метафоризації в зазначеній лексиці. Найвиразніше цей семантичний процес простежується у творах українських письменників.

Мета цієї розвідки – вивчити особливості метафоризації в номінаціях на позначення віртуального оніричного простору на матеріалі художніх текстів.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом аналізу слугували лексикографічні джерела української мови та художні тексти. У роботі використано метод контекстуального аналізу для з'ясування семантичної структури локусів на позначення віртуального простору сну; порівняльного аналізу – для встановлення диференційних ознак продуктивних найменувань,

а також метод семного аналізу – для визначення інтегральних (архетипних) сем.

Результати дослідження та дискусія. Сновидіння — ірреальне за своєю суттю. Воно існує в людській уяві і сприймається як нематеріальна субстанція локалізації, що й підтверджують літературні джерела. Номінації цього віртуального простору виникають у результаті переосмислення, яке можливе завдяки властивості психіки людини доповнювати, змішувати, видозмінювати світи, знімати, поєднувати суперечності [3; 11, с. 19–22]. Денотативній сфері властива нематеріальність, уточнення та специфікація таких слів відбуваються на основі досвіду людського життя в реальності [10; 11, с. 11–30], а у випадку номінацій віртуального оніричного простору – на традиції усвідомленого раціонального, традиційного та містичного сприйняття мовців відповідно до завдань художнього тексту (адже переважно в них знаходимо фіксації цієї дещо табуйованої до оприлюднення лексики).

Оскільки людина, як зазначає Т. В. Цив'ян, має сталу потребу підтверджувати простір через мову [11, с. 11–19, 23–30], локуси на його позначення, хоч і дуже обережно, із застереженнями табуйованого характеру проникають у художні тексти, їх фіксують деякі українські фольклорні записи. Простота таких слів не означає простоту їхнього використання або простоту описуваних ситуацій. І хоч план вираження цих лексем той самий, що й у назвах матеріального світу (не обов'язково просторового), проте їх план змісту відмінний, згідно з ідеєю представленої ірреальності (що дуже властиво номінаціям віртуальності). Через створювання розумом людини альтернативного індивідуального віртуального простору з використанням реальності як моделі в номінаціях на позначення оніричного простору переважно повторено матеріальний простір, проте уявним образам властива суб'єктивність і узгодженість із очікуваннями творців, а також іноді й реципієнтів. Вживання однакових словесних форм із різним змістом засвідчують процеси метафоризації у локусах на позначення віртуального оніричного простору. Саме тому нам важливо усвідомити сутність реалії, яку передає досліджувана лексика, щоб краще розуміти лексичну семантику та семантичні процеси (метафоризацію) в ній.

Докладний опис сутності простору сновидіння фіксуємо в розмірковуваннях Г. Башляра [1]. На його думку, світ снів має загальну структуру простору. Особливий він трансформаціями, завдяки яким є вмістилищем руху уяви. Це місце наших емоцій, і кожна уявна дія чи складова частина цього простору відбуваються з людиною та в людині, цілі світи виникають у ній [1, с. 357–358].

Отже, сон – це специфічний сакральний особистий світ, який перебуває на межі міфічного, психологічного і творчого. Адже крізь сон людина відчиняє двері у трансцендентний і традиційно культурний простір, у внутрішній (інтимний, підсвідомий, несвідомий) світ себе і

ситуації себе в чомусь, у світ врівноваження своїх імпульсів і свого психічного здоров'я (самолікування), у світ пам'яті, у світ індивідуальної та культурної (колективної) метафори. Уві сні все надзвичайно прагматичне і вмотивоване.

Водночас сон – це внутрішній світ, що не прогинається під кон'юнктуру зовнішнього. З ним неможливо «домовитися», йому неможливо нав'язати сторонню метафору. Сни – це образи, символи, вони максимально правдиві. Сон – індивідуальний простір, він більш реальний, ніж вигадана індивідуальна художня дійсність, будується з урахуванням досвіду життя, спілкування в реальному та ірреальному світі, з реальним та ірреальним світом; пов'язаний з колективними культурними домовленостями, як і простір гри. Простір сну має частково міфологічну природу, адже в ньому можуть бути реалізовані архетипи народу, людства (глибинні образи, світоглядні доміанти віри). А міфічне містить і сакральний, і художньо маніпулятивний, і психологічно маніпулятивний прагматичні компоненти (це сакральний таємний варіант бажаної дійсності). Носії оніричного простору сприймають його як нематеріальний реальний світ.

Нечіткість і невизначеність – важливі ознаки сну, тому існує багато видів сприйняття і трактувань цього простору, багато полісимволів, поліобразів, таємничість. До сну ставляться або сакралью, або не надають йому значної уваги. Також тому, вважаємо, кількість писемних фіксацій сну поза художньою літературою, опису простору, який у ньому виникає, є невеликою. Внаслідок зазначеного браку матеріалу існує складність щодо детального й об'єктивного дослідження його вербалізації в сучасній українській літературній мові. Спострежено, що метафора є одним із найчастотніших засобів в описах ірреального світу, тому розглянемо явище метафоризації у номінаціях на позначення віртуального оніричного простору на конкретному ілюстративному матеріалі, виокремивши найтиповіші локуси.

Локуси *дорога у полі, земля* реалізовані як номінації просторових об'єктів сну у творі М. Куліша «Народний Малахій»: «А тут іще й сон: *дорога у полі* й місяць щербатий, що вже смутний, а що блідий... Немов тіка покотився на *землю*. А я стою при *дорозі*, як тінь та самотня... Це ж батько наш, місяць отой, чує душенька – втече він, поко-о-титься, загине в *доро-о-зі...*» (Куліш, с. 103). Зазначені лексеми в «Словнику української мови» (далі, покликаючись на це видання, після умовного скорочення СУМ зазначатимемо том і сторінку) мають таке значення: «**дорога**, и, ж. 1. Смуга землі, по якій їздять і ходять... ♦ **Бути на божій (останній) дорозі** – бути при смерті» (СУМ, II, с. 378), «**земля**... 2. тільки одн. ... // розм. Земляна поверхня, площа, по якій ходять... ♦ **Лягти (піти, іти і т. ін.) в (у) землю [живим, живою]** – загинути, вмерти» (СУМ, III, с. 557–558). Наведені матеріали дають підстави зробити висновок, що лексичні значення «життєвий шлях» у локусі *дорога* та «смерть» у локусі *земля* в наведеній цитаті виникають під впливом традиційних народних уявлень,

використаних у художньому творі автором. Мотивувальними ознаками цих метафоричних трансформацій є подібність за зовнішнім виглядом та символічним функційним призначенням для слова *дорога* та подібність за обрядовим функційним навантаженням (локалізація поховання) для слова *земля*. Описи сну з використанням локусів на позначення оніричного простору в цьому художньому тексті використано для надання йому виразного сюрреалістичного відтінку. Процес метафоризації тут зберігає архетипні українські народні образні домінанти.

Локуси *вулиця, рідне місто, хата з забитими віконницями, хата, паркан, руїни, опалове небо, двір, пустирище* представляють віртуальні об'єкти простору в описі сну в романі «Огненне коло» І. Багряного: «Снилося, що землю їв на вулиці рідного міста... На вулиці дерева якісь височенні та волохаті... Замість хат і парканів – руїни... Опалове небо. Пилюка з сажею й димом затемнює сонце... Двір з розбитою білокорою тополею... Хата з забитими віконницями... Ридаючи, йшов десь пустирищами, ніс свій божевільний розпач руїнами... З опритомленням погас рух, умер відчай і вмерла думка» (Багр., с. 234–235). Словник подає такі тлумачення цих слів: «**вулиця**, і, ж. 1. Обмежений двома рядами будинків простір для їзди та ходіння... // Два ряди будинків із проїздом, проходом між ними» [СУМ, I, с. 785], «**місто**, а, с. 1. Великий населений пункт; адміністративний, промисловий, торговий і культурний центр» (СУМ, IV, с. 751), «**хата**, и, ж. 1. Сільський одноповерховий житловий будинок» (СУМ, XI, с. 29), «**паркан**, а, ч. Стіна, звичайно дерев'яна, що обгороджує або відгороджує що-небудь; огорожа» (СУМ, VI, с. 70), «**руїна**, и, ж. 1. *перев. мн.* залишки зруйнованої споруди, населеного пункту... // *перен.* Те, що залишилось, уціліло від чого-небудь, що зникло, минуло... 5. Повне розорення, занепад чого-небудь» (СУМ, VIII, с. 897), «**небо**, а, с. 1. Видимий над поверхнею землі повітряний простір у формі купола» (СУМ, V, с. 249), «**двір**, двора і двору, ч. 1. Господарська ділянка, на якій розміщені садибні будівлі, та місце біля них (часто відгороджене)... 2. Сільська хата з усім господарством при ній» (СУМ, II, с. 218), «**пустир**, я, ч. Незабудоване, запущене місце... **пустирище**, а, с, *розм.* Те саме, що пустир» (СУМ, VIII, с. 399–400).

Відповідно до тлумачень сну, записаних українськими фольклористами у 20-х рр. ХХ ст., такі символи означають: «нова хата – гроб» (УУСТ, с. 140), «стіна в хаті випаде – щось у хазяйстві випаде» (УУСТ, с. 140), «Будинок без вікон і без дверей – труна цій людині падає» (УУСТ, с. 128); «вулиця: а) рівна – рівне життя; б) брудна – погане життя» (УУСТ, с. 128); «небо – нездійсненність задуманого» (УУСТ, с. 115).

Враховуючи змістове навантаження опису цього сну в творі та наведені додаткові матеріали, визначимо мотиваційні ознаки, за допомогою яких були створені нові лексичні значення слів. Локуси *вулиця, рідне місто, хата, паркан, руїни, двір, пустирище* в тексті набувають контекстуального значення «Батьківщина, що перебуває в біді».

Мотивувальними ознаками таких метафоричних перенесень стали подібність за важливістю, сакральністю для суб'єкта та критично незадовільне становище, в якому опинилися мала та велика батьківщини героя. Порівнявши наведені матеріали, бачимо, що змістове навантаження образів, використаних автором у тексті з описом сну, лише частково відповідає народній символіці сновидінь. Наведені локуси застосовано тут для створення необхідної атмосфери як художній прийом.

Локуси *ліжко тисове, терем злотоверхий, покрівля розвалена, оболонь, синє море* репрезентують оніричні просторові явища в епізоді про сон Святослава в пам'ятці літератури Київської Русі (перекладеної на сучасну українську літературну мову) «Слово про Ігорів похід»: «Смутен сон приснився Святославові... «Укрили мене... на ліжку тисовому, А вже в моїм *теремі злотоверхім Покрівля розвалена...* Сизокрилі ворони крякали... Похоронні сани їхали до *синього моря*» (Слово, с. 17–18).

СУМ містить такі тлумачення наведених локусів: «**ліжко**, а, с. ... // Місце для снання; постіль» (СУМ, IV, с. 509), «**терем**, у, ч. 1. У Київській Русі та феодальній Росії – високий боярський або князівський будинок у вигляді башти; житлове приміщення в такому будинку» (СУМ, X, с. 85), «**покрівля**, і, ж. 1. Те, чим покривається верхня частина будівлі» (СУМ, VII, с. 50), «**море**, я, с. 1. Частина океану – великий водний простір з гірко-солонною водою, який більш-менш оточений суходолом» (СУМ, IV, с. 802).

За українськими фольклорними записами та науковими етнографічними розвідками не всі символи цього сновидіння вдається знайти: «Море – невдача» (УУСТ, с. 175), «Будинок без вікон і без дверей – труна цій людині падає» (УУСТ, с. 128), «Людина вже здавна рівняла сон і смерть, і з них виводила собі розуміння душі. Сон – це тимчасовий відхід душі від тіла, це коротке спіткання з *тим світом...*» (Іларіон, с. 238). Хоча за всіма ознаками локуси з цього уривка художнього твору виразно міфологічно марковані, адже будівля, ліжко, сани, вода – відомі атрибути слов'янської поховальної обрядовості.

Похідні значення «гріб» у локусах *ліжко, терем* та «смерть» у локусі *синє море* виникають саме на основі подібності за обрядовою функційністю. Водночас не можемо не зважати на художню роль образу золотоверхого терема з розваленим дахом, що може уособлювати Київську Русь. За таких обставин контекстуальне значення локуса *терем* «велика держава» може мотивуватися ознакою подібності за величиною та єдністю спільного місця проживання людей. Отже, в наведеному тексті художнє гармонійно поєднане з традиційним.

У ліриці М. Вороного знаходимо також описи сну. Наприклад, локуси *уява, зоряні світи, небо променисте* фігурують у такій цитаті: «Мов серпанок срібнотканий, Пишно зорями убраний, Розіслався, Розгойдався Наді мною сон різдвяний, Білий сон. З-за мережаних заслон В розколисаній *уяві* Мріють образи ласкаві, Ніжні, лагідні, купаві... А за ними, а за ними, Ген за хмарами густими, Ген за гронами рясними *Зоряних світів...* Бачу

небо променисте... Небо вкрили чорні хмари... Знову місяць в небі сяє 3-за розірваних заслон, Мов чаклує, навіває Мрійний сон» [Вороний, с. 50–52]).

Ці локуси у СУМі мають такі значення: «**уява**, и, ж. ... 2. *рідко*. Те, що відтворене в свідомості» (СУМ, X, с. 545), «**світ**, у і *заст.* а, ч. 1. Сукупність усіх форм матерії як єдине ціле; *всесвіт*» (СУМ, IX, с. 84), «**небо**, а, с. 1. Видимий над поверхнею землі повітряний простір у формі купола» (СУМ, V, с. 249).

Символічна манера, у якій написано цей вірш, не передбачає абсолютної чіткості і зрозумілості змісту тексту. Завуальованість, розмитість, заплутаність – художні його риси. Саме тому не можемо з упевненістю стверджувати про зумовленість просторової семантики впливом традиційних українських уявлень, як і не можемо їх ігнорувати повністю («небо синє – гаразд, чорні хмари – досада; а рудувата хмара – людина позбавляється турбот» (УУСТ, с. 133)).

Визначимо метафоричні процеси в наведеній лексиці. Локус *уява* і локус *зоряний світ* вживані тут з лексичним значенням «віртуальний таємничий простір». Мотивувальною ознакою є подібність за будовою. Слово *небо* має контекстуальне значення «особливе віртуальне небо сну», що виникло на основі переосмислення за ознакою подібності за будовою та виглядом. Як бачимо, механізми метафоризації в наведеному тексті підпорядковані художній меті та художньому баченню автора, без обов'язкової зумовленості традиційним культурним компонентом.

Номінації на позначення оніричного простору можуть зовсім не відобразити символів української народної культури. Наприклад, локуси *станція*, *село*, *сільбуд* в Остапа Вишні використано відповідно до художнього задуму автора: «І сниться вороній кобилі сон... везе вона ту бричку на *станцію*... сідає на неї та людина й везе вона її до себе на *село*... Виїздить на *село* й спиняється біля *сільбуду*...» (Вишня, с. 236).

У СУМі ці локуси розтлумачені так: «**станція**, і, ж. ... 2. Пункт зупинки сухопутного транспорту, що курсує за певним маршрутом, а також сукупність пристроїв і споруд на цьому пункті» (СУМ, IX, с. 650), «**село**, а, с. 1. Населений пункт (звичайно великий) неміського типу, жителі якого займаються переважно обробітком землі» (СУМ, IX, с. 119), «**сільбуд**, у, ч. Скорочення: сільський будинок; сільський клуб» (СУМ, IX, с. 220).

Усі просторові об'єкти, названі цими локусами, ніби й не змінили свого значення. Але оскільки дія відбувається уві сні, на основі мотивувальної ознаки подібності за зовнішнім виглядом відбувається зовсім непомітна на перший погляд семантична зміна основних значень слів на контекстуальні з характеристикою віртуальності.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, розглянувши приклади метафоризації в номінаціях на позначення просторових об'єктів оніричної віртуальності, можемо зробити такі висновки. Цій лексиці властива усталеність семантики, що виявляється у використанні традиційних образів-символів, і непередбачуваність та різноманітність

актуалізації. Локуси оніричного простору можуть бути репрезентовані номінаціями матеріальних просторових об'єктів. Проте їх семантика зазнає перетворень внаслідок неочікуваних змін під впливом психічного світу людини, відповідно до глибинних архетипів етносу. Це стосується передусім образів-символів, метафоричність яких легко прослідкувати. Дослідження цих номінацій у художніх українськомовних текстах засвідчує високу активність семантичної деривації. Метафоризація в номінаціях оніричного простору в художніх текстах залежить від ідіостилю автора, жанру твору, авторського задуму. Подальше вивчення семантичних процесів у локусах оніричної ірреальності дозволить глибше й детальніше пізнати нову для сучасної української семасіології сферу.

Список використаних джерел та їх умовних скорочень

Багрянний – Багрянний І. П. Тигролови: роман; Огненне коло: повість. Київ: Укр. письменник, 1996. 350 с.

Вишня – Вишня О. Сон кобили вороної // Вишня Остап (Губенко Павло Михайлович). Твори: в 4 т. / редкол.: І. О. Дзевєрін (голова) та ін. Київ: Дніпро, 1988. Т. 1: Усмішки, фейлетони, гуморески, 1919–1925.

Вороний – Вороний М. К. Срібний сон // Вороний М. К. Поезії. Переклади. Критика. Публіцистика / [упоряд. і приміт. Т. І. Гундорової; автор вступ. ст. і ред. тому Г. Д. Верес]. Київ: Наук. думка, 1996. С. 50–52.

Іларіон – Іларіон митрополит. Дохристиянські вірування українського народу: історично-релігійна монографія. Київ: АТ «Обереги», 1991. 424 с.

Куліш – Куліш М. Народний Малахій // Микола Куліш. П'єси. Київ: Наук. думка, 1998. 304 с.

СУМ – Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1970–1980.

Слово – Слово про Ігорів похід // Слово про Ігорів похід. Слово о полку Игореве. Слова аб палку Ігаравым. [Переклади.] / [Ред. Л. М. Кирилець; іл. Г. В. Якутовича; пер. на українську мову Максима Рильського]. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро», 1982. С. 17–18.

УУСТ – Шевчук Т. М., Ставицька Я. В. Українська усна снотлумачна традиція початку ХХ століття (розвідки та тексти). Київ: Дуліби, 2017. 224 с.

Список використаної літератури

1. Башляр Г. Избранное: Поэтика грёзы / пер. с фр. Москва: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2009. 440 с.

2. Брагина Н. Г. Память в языке и культуре. Москва: Языки славянских культур, 2007. 520 с.

3. Колесник О. С. Лінгвосеміотика міфологічного простору : дис. ...доктора філол. наук: 10.02.15. Київ, 2011. 517 с.

4. Нікульшина Т. М. Ірреальність у лінгвокогнітивному просторі (на матеріалі англійської та української мов): дис. ...доктора філол. наук: 10.02.17. Київ, 2013. 429 с.

5. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ: Наук. думка, 1988. 236 с.

6. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах. Киев: Наук. думка, 1989. 256 с.

7. Тараненко О. О. Метафора // Українська мова: енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін. Київ: Вид-во «Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана», 2000. С. 307–309.
8. Телия В. Н. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / [Отв. ред. ак. Б. А. Серебренников]. Москва: Наука, 1988. С. 173–204.
9. Ткаченко О. А. Лінгвокультурні витoki та розвиток оніричної лексики (на матеріалі української, англійської та латинської мов): автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.15. Київ, 2013. 20 с.
10. Тропина Н. П. Семантическая деривация: мультипарадигмальное исследование (монография). Херсон: Изд. ХГУ, 2003. 336 с.
11. Цивьян Т. В. Модель мира и ее лингвистические основы / изд. 3-е, испр. Москва: КомКнига, 2006. 280 с.
12. Шмелев Д. Н. Современный русский язык. Лексика. Москва: Просвещение, 1977. 335 с.

References

1. Bashljari, G. (2009). *Izbrannoe: Pojetika grjozy* [Selected works: Poetics of dreams]. Moskva: Rossijskaja politicheskaja jenciklopedija (ROSSPJeN).
2. Bragina, N. G. (2007). *Pamjat' v jazyke i kul'ture* [Memory in Language and Culture]. Moskva: Jazyki slavjanskih kul'tur.
3. Kolesnyk, O. S. (2011). *Linhvosemiotyka mifolohichnoho prostoru* [Linguosemiotics of the Mythological Space]. Doctor's thesis. Kyiv.
4. Nikulshyna, T. M. (2013). *Irrealnist u linhvokohnityvnomu prostori* (na materialii anhliiskoi ta ukrainiskoi mov) [Irreality in linguocognitipve space (on the materials of the English and Ukrainian languages)]. Doctor's thesis. Kyiv.
5. Rusanivskiy V. M. (1988). *Struktura leksychnoi i hramatychnoi semantyky* [Structure of the Lexical and Grammatical Semantics]. Kyiv: Naukova dumka.
6. Taranenko, A. A. (1989). *Jazykovaja semantika v ee dinamicheskikh aspektah* [Language semantics in its dynamic aspects]. Kiev: Naukova dumka.
7. Taranenko, O. (2000). *Metafora* [Metaphor]. In Rusanivskiy, V., Taranenko, O., Ziabliuk, M. (Eds). *Ukrainska mova. Entsyklopediia* (pp. 307–309). Kyiv: Vydavnytstvo «Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana». [in Ukrainian].
8. Telija, V. N. (1988). *Metaforizacija i ee rol' v sozdanii jazykovoj kartiny mira* [Metaphorization and its role in creating a linguistic picture of the world]. In Serebrennikov B. A. (Ed.). *Rol' chelovecheskogo faktora v jazyke: Jazyk i kartina*. (pp. 173–204). Moskva: Nauka.
9. Tkachenko, O. A. (2013). *Linhvokulturni vytoky ta rozvytok onirychnoi leksyky* (na materialii ukrainiskoi, anhliiskoi ta latynskoi mov) [Linguocultural source and development of the onyric vocabulary (on the materials of the Ukrainian, English and Latin languages)]. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv.
10. Tropina, N. P. (2003). *Semanticheskaja derivacija: mul'tiparadigmal'noe issledovanie* [Semantic derivation: a multi-paradigm study]. Herson: Izd. HGU.
11. Civ'jan T. V. (2006). *Model' mira i ee lingvisticheskie osnovy* [Model of the World and its Linguistic Foundations] (3rd ed). Moskva: KomKniga.
12. Shmelev, D. N. (1977). *Sovremennyj russkij jazyk. Leksika* [Modern Russian Language. Lexis]. Moskva: Prosveshhenie.

Лутова Светлана. Метафоризация как путь создания семантики локусов, обозначающих виртуальное пространство сна. В статье определены и проанализированы причины метафоричности и разнообразия локусов, обозначающих виртуальное пространство сна, в художественном стиле современного украинского

литературного языка; исследованы на примерах художественных украиноязычных текстов семантические процессы метафоризации в номинациях пространственных объектов онирической виртуальности; определена специфика основных направлений метафоризации в этой лексике, семантика которой зависит от характера произведения и художественного замысла, цели и стиля автора: связь с украинской традиционной народной культурой и национальными архетипами, символикой может существовать выражено, существовать частично (параллельно с художественными переосмыслениями), а может и отсутствовать вообще в пользу художественности; установлена продуктивность метафоры как вида семантической деривации в этом виде локусов; намечены перспективы дальнейшего изучения семантических процессов этой группы слов в украинской семасиологии.

Ключевые слова: метафоризация, лексическая семантика, локус, онирическое виртуальное пространство.

Lutava Svitlana. Metaphorization as a Means of Creating Semantic Fields of the Loci on the Denomination of the Virtual Space of *Sleep*. The problem of studying the loci of irreality (nominations for the designation of place and space) is a hotly discussed issue in modern linguistics. However, few investigations have focused on highlighting the problem of the dream virtual space actualization in modern Ukrainian literary language. The lexicographic sources of the Ukrainian language and artistic texts served as the basis for the analysis. The study used the method of contextual analysis to determine the semantic structure of loci to describe the virtual space of *sleep*; a comparative analysis for the establishment of differential characteristics of productive nominations and a method of sem analysis for the determination of an integral (archetypal) sem.

The article clarifies and analyzes the causes of metaphoric nature and diversity of the specific lexemes to designate the virtual space of *sleep* in the belle-letters style of the contemporary Ukrainian literary language. In the focus of the study are the semantic processes of metaphorization in the nominations of spatial objects of *sleep* virtuality on the examples from the artistic Ukrainian language texts. The research of these nominations in the artistic texts testifies the high efficiency of the semantic derivation. The emphasis is laid on the specificity of the main directions of metaphorization in this vocabulary stratum, the semantics of which depends on the content of the work, the artistic design or the purpose and style of the author. Relationship with the traditional Ukrainian folk culture and national archetypes and symbols can be more pronounced or only partial (in parallel with the artistic rethinking) or completely absent (in favor of the artistic vividness). The key findings of this study elucidate productivity of the metaphor as a form of semantic derivation in this type of locus and advocate further research of the semantic processes of this group of words in the Ukrainian semasiology.

Key words: metaphorization, lexical semantics, locus, sleep virtual space.

Стаття надійшла до редколегії 11.01.2018